

Rahman Ali i Fijaz Rafik

Moj brat
MUHAMED
ALI

Sveobuhvatna
biografija

Prevela
Nevena Andrić

 Laguna

Naslov originala

Rahaman Ali with Fiaz Rafiq

MY BROTHER, MUHAMMAD ALI – The Definitive Biography

Copyright © text copyright Rahaman Ali with Fiaz Rafiq 2019

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

Ovu knjigu posvećujem svom dragom bratu, Muhamedu Aliju. Bio mi je najbolji prijatelj i ponosan sam što sam mu bio jedini brat. Imao sam tu sreću da provedem život s njim. Na tome sam mu doveka zahvalan.

SADRŽAJ

Predgovor	9
Uvod.	11
Bratski život	13
Osvit jednog sna	28
Brat na zadatku.	44
Muhamed i Malkolm	61
Rat i osuda	68
Teška vremena	77
Veliki povratak.	91
Čovek koji je izazvao Alija	108
Dogodovštine u prirodi	120
Nevolje u Dir Lejku	137
Kućna žurka	155
Zavrzlake s mafijom	164
Kad se ode predaleko	173
Lice u lice s Velikim Džordžom	182
Triptih.	196

„Boriću se s bilo kim“: Zašto su mešovite borilačke veštine bile greška	205
Ponovno okupljanje <i>Bitlsa</i>	216
Holivud	225
Sovjetski Savez	237
Muhamed okreće novi list	245
Poslovni promašaji.	259
Neobični susreti	264
Odjavni gong	274
Letnji raspust	283
Stalone u gostima	294
Vreme je prolazilo	300
Sudbina: od bolesti do razvoda	308
Novi glas	322
Irak	328
Ponovo tata	335
Najvažnije je davati	348
Ćerkina borba i prijatelj ev krah	358
Put za raj: život vredan življenja	366
U borbi za bolji svet	377
Epilog	386
Izjave zahvalnosti	389

PREDGOVOR

Muhamed Ali je bio smeo, otresit i hrabar. Srušio je mnoge barijere i izazvao mnoštvo kontroverzi. Bio je odličan bokser, poznat širom sveta – a pritom i večiti borac protiv diskriminacije. Muhamed i ja smo imali slične stavove, bili smo Amerikanci i obojica smo se otvoreno zalagali za jednakost među ljudima.

Muhamed i ja smo bili veoma bliski prijatelji. Sjajno smo se zabavljali, i on se stalno šalio. Sećam se kako mi je jednom rekao: „Dođi, idemo među ljude da se prošetamo malo.“ Pomalo zbunjen, pitao sam: „Među ljude? Kuda da se prošetamo? Šta ćemo da radimo?“ Muhamed je rekao: „Samo ćemo da se šetamo i pričamo s ljudima. Daćemo im priliku da pričaju s nama.“ Redovno smo odlazili u takve šetnje. Ali je ulivao samopoštovanje drugim ljudima. Potajno sam se pitao koliko tako poznatih ličnosti bi uopšte pomislilo da se naprosto prošetaju među običnim svetom i da procaska sa svakim? To me je veoma ganulo.

Ovo nam je obojici bio moto: novac nije bog, i ljudsko dostojanstvo je vrlo važno. Integritet je nadasve bitan. Ako, kao ljudska bića, postupamo na izvestan način, možemo da

pobedimo sve zlo koje nas može snaći. Muhamed je uvek bio u centru pažnje javnosti i umeo je to da iskoristi kao niko pre njega u istoriji.

Rahmana poznajem više od pet i po decenija. Mislim da niko nije bio bliži s Muhamedom od rođenog brata. Oduševljen sam što je Rahman napisao najpotpuniju i najzaokruženiju biografiju svog brata Muhameda Alija, koji je bio veoma zanimljiva i izvanredna sportska ličnost savremenog doba, ali i nešto mnogo više od toga. Voleo je čovečanstvo i vodio je rat protiv diskriminacije; ovaj veliki prvak superteške kategorije nije istupio samo iz granica boksa, već je prevazišao i granice sporta. Bio je veći čovek od toga. Život Muhameda Alija je važan deo istorije i ubeđen sam da je ostavio za sobom trag, koji će živeti veoma dugo... nadam se zauvek.

Džim Braun,
legenda američkog fudbala

UVOD

Moj brat za mene nikad nije bio samo bokser.

Muhamed Ali je, bez ikakve sumnje, bio najvoljeniji sportista na svetu, ljudsko biće koje je izazivalo ogromno obožavanje. Na vrhuncu slave bio je najpoznatija osoba na svetu, znali su za njega na svakom kontinentu. Kao atleta, prevazišao je granice sporta kojim se bavio, i činilo se da, kao čovek, predstavlja otelotvorenje naših najplemenitijih pobuda. Kada zamišljaju mog brata, ljudi uglavnom pred sobom vide okretnog boksera superteške kategorije koji vešto izbegava šaketine Sonija Listona, ili zamisle onog starijeg, mudrijeg borca koji pušta Džordža Formana da se iscrpi udarcima u torzo. Ipak, ja sam veoma brzo – od samog početka – shvatio da je za Muhameda boks samo govornica, samo pozornica; bio je „izabran“ da ujedini ljude sveta u ljubavi, miru i poštovanju.

Niko nije bio bliskiji s Muhamedom od mene – osim naših roditelja, naravno. Bio sam gotovo nerazdvojan od svog jedinog brata. Video sam Muhameda u najboljem i najgorem izdanju: kao nemilosrdnog šaljivdžiju i ljubomornog starijeg brata, pobornika ovoga ili onoga i, iza zatvorenih vrata, tihog porodičnog čoveka. Zajedno smo odrasli, zajedno živeli i trenirali, zajedno putovali, družili se sa slavnim ličnostima,

susretali se s predsjednicima, pa smo čak i boksovali na istim sportskim događajima.

Ipak, životna priča mog brata obuhvata još mnogo toga, a ne samo plemenitu vještinu boksa i dane provedene u ringu. Iako se ispostavilo da ima Parkinsonovu bolest, on ni u poznim godinama nikad nije izgubio volju za životom. I dalje se zalagao za svoja uverenja i do kraja života je branio sopstvenu religiju i čitavu ljudsku rasu, a život je posvetio dobrotvornom radu i pomaganju drugima. Za njegovom smrću u junu 2016. godine usledili su dotad gotovo neviđeni izlivi osećanja i pohvala. O Muhamedu je napisano više reči nego o maltene ma kom drugom velikanu: uglavnom lepih, često kontroverznih, i ponekad reči koje kao da žele da zaprljaju uspomenu na njega. A ipak, sve do sada je nedostajao glas čoveka koji ga je najbolje poznao – moj glas.

Životna priča moga brata ispričana je bezbroj puta u knjigama, časopisima i dokumentarnim filmovima, ali mnogi prikazi uzimaju u obzir jedino legendu, ali ne i samog čoveka. Ja želim da iznesem ovu priču iz novog ugla i da naslikam ne samo portret ličnosti već poznate svima, nego i onog ljudskog bića koje sam poznao samo ja – čoveka koji se suočavao s besom, strahom i iskušenjima kao i svako drugi, ali je davao sve od sebe da svakog dana bar malo ulepša svet. Kao i svi mi, i Muhamed je imao mane. Jednom mi je rekao: „Ako pitaš bilo kog pedesetogodišnjaka da li bi sada drugačije postupio nego kad je imao dvadeset godina, reći će da bi, naravno. Ako ne bi, znači da je protraćio trideset godina.“ Muhamed, naravno, nije protraćio ni minut – čak je i one godine kada su mu vlasti uskratile bok-sersku karijeru uložio u to da postane ubedljiv i rečit govornik, koji će jednog dana poslužiti kao nadahnuće novom pokolenju.

Kao dečak, moj brat je često govorio: „Biću najpoznatiji čovek na svetu.“ Obojica smo oduvek znali da će uspeti. Sećam se kada mi je jednom, na vrhuncu slave, rekao: „Brate, jelda je divno što su nam se snovi ostvarili – što smo postigli sve ciljeve koje smo imali kao deca?“ Toliko toga želim da ispričam o Muhamedu Aliju, i u ovoj knjizi sam pokušao da to i uradim.

BRATSKI ŽIVOT

Onog dana kada se moj brat rodio, umalo što nam nije ubio mamu.

Kao novorođenčetu, glava mu je bila džinovska, zaista prevelika da bi iskliznula napolje prirodnim putem. Lekari u Luivilskoj bolnici, u državi Kentaki, na sve načine su se trudili da ga izvuku na ovaj svet i istovremeno ga održe u životu, i svejedno im je jedva uspelo. Na kraju su morali da upotrebe akušerska klešta, zbog čega je Muhamed, kad se rodio, imao izobličenu glavu. Srećom, mamina majka je bila tu da je uteši i pomogne joj. Baka je ubedila mamu da joj prepusti bebu, pa je sedela pored mog novorođenog brata i blago mu masirala glavu. Da li je baš zato ona posle bila onako divnog oblika, to ne znam, ali akušerska klešta su mu na desnom obrazu ostavila doživotni ožiljak. Inače se, kako nam je mama uvek govorila, još od prvog dana videlo koliko će, kad odraste, biti lep: one prefinjene crte koje su kao nekim čudom izmicale pesnicama i lice o kom je snimljeno hiljadu televizijskih reportaža – lice prepoznatljivo gotovo svima na svetu. Od samog početka je bio lep dečak, i moja mama ga je obožavala od časka kad ga je ugledala.

Ipak, moj stariji brat nije baš svima bio tako lako prepoznatljiv. Ubrzo po rođenju, medicinske sestre su mami u kre- vet greškom donele drugu bebu; još ošamućena od stresnog porođaja, mama je shvatila da to nije njen dečaćić tek kad je pročitala ime na narukvici. Iako se svakako uspaničila, naša tiha mama sigurno nije viknula: „Ej, ovo nije moja beba.“ Umela je smireno da se nosi s takvim neprijatnostima – i po tome je, kao i po mnogo čemu drugom, bila potpuna suprotnost našem ocu. Na kraju su joj doneli mog brata; mnogo godina kasnije, pričala nam je kako su sve bebe na odeljenju bile tako tihe da se gotovo i nije čuo plač – izuzev, naravno, mog brata, koji nije prestajao da se dere. Urlao je iz petnih žila i, svejedno što je bio na ovom svetu manje od dvadeset i četiri časa, već je bio najglasniji u prostoriji; na kraju je, naravno, preobratio i ostale bebe, pa su i one zavrištale. Samo je moj brat mogao tako da rasplače čitavo bolničko odeljenje. Od prvog dana, Muhamed je bio glasan.

O svom bratu mislim kao o „Muhamedu“ već pet i po de- cenija, ali kada je došao na svet, roditelji su ga nazvali po ocu – Kasijusu Kleju Marselusu Starijem. Rodio se 17. januara 1942. godine, a ja sam se rodio osamnaest meseci kasnije. Otac je mnogo voleo holivudsku zvezdu Rudolfa Valentina, pa je rešio da mi da ime po njemu – Rudolf Arnet Klej. Brat me je uvek zvao Rudi, a ja i ostatak porodice njega smo zvali „Gi“, po njegovim prvim rečima, „gi-gi“, što je govorio kad hoće hranu, novu pelenu ili samo pažnju. Godine 1964. ja sam promenio ime u Rahman kad je on svoje promenio u Muhamed, ali po- rodica ga je još zvala Gi, pa ga tako zove čak i sada. Otac je bio Kas, a mama Ptica, zato što bi prsnula u umilan smeh kad bi joj tata pevao, zadirkivao je ili joj pričao viceve.

Naša majka Odesa Li Grejdi rodila se 12. februara 1917. godine. Njen otac, Džon Grejdi, bio je polubelac – majka mu je bila crnkinja, a otac Irac. Došao je u Ameriku 1877. godine iz ir- skog gradića po imenu Enis. Posle duge i mukotrpane plovidbe,

upoznao je oslobođenu robinju i oženio se njom. Našu majku krasila je ne samo spoljašnja već i unutrašnja lepota, i imala je veoma tiho i blago držanje. Kao krupnu ženu vrlo svetle kože, lako bi je pomešali s belkinjom, čak i u to doba, kada je boja kože bila presudna za uspeh u životu.

Pre svega, našu majku gotovo niste mogli videti besnu ili nervoznu. Uvek je bila vesela i zračila je nekakvom živošću, zbog čega je bila veoma prijatno društvo. Uvek se trudila da se prema drugima odnosi s poštovanjem, i iste vrednosti je usadila i meni i Muhamedu čim smo progovorili. Učila nas je da budemo dobri prema drugima, da budemo učtivi i poštujemo starije, nevažno ko su i odakle su. Moj brat je dobru narav i velikodušnost nesumnjivo nasledio od majke.

Mama je mnogo polagala na urednost. Haljine su joj uvek bile čiste i ispeglane, ali ista pravila su važila i za njeno okruženje. Pazila je da redovno obavljamo kućne poslove – morali smo svakog dana da namestimo krevete pre nego što izađemo iz kuće, a odeću za pranje da pokupimo s poda i stavimo u korpu za prljav veš. Od svakog člana porodice, mladog ili starog, očekivalo se da bude čist i uredan. Ipak, nije imala mezimca među nama. Svejedno što joj je Muhamed bio prvenac, mogu iskreno reći da nas je mama obojicu volela podjednako i nikad nije pravila razliku među decom.

Otac je u mnogočemu bio majčina suprotnost. Bio je nadareni slikar i radio je kao firmopisac u Luivilu; jednom nam je pričao kako je, kada se tek latio slikanja, početkom pedesetih, samo još jedan crnac u gradu slikao znakove za prodavnice uljanim bojama. U početku je tata slikao isključivo u crnačkim četvrtima, ali se vremenom proćuo, pa su počele da pristižu porudžbine i iz belačkih krajeva grada, iako je u to doba vladala segregacija. Tata je autor čak i slika Isusa Hrista u mnogim crkvama u Luivilu. Njegovi potpisi su po čitavom gradu.

Muhamed i ja smo mu bili najveći obožavaoci i uvek smo se oduševljavali njegovim slikama. Gledali smo ga kako izvodi

čarolije četkicom i ostajali zapanjeni njegovim slikarskim darom, toliko da sam i sam pozeleo da budem slikar kad odrastem. Kada sam se, u nešto poznijim godinama, latio slikanja, on mi je služio kao nadahnuće, premda mislim da nikad nisam dosegao njegov nivo.

Rekao je mom bratu: „Treba da postaneš pravnik ili lekar“, ali na kraju se, u karijeri, Muhamed ugledao na oca na druge načine. Tata ne samo što je imao smisla za slikarstvo, nego je bio rođeni glumac i obožavao je da peva i igra. Imao je zabavljačku žicu u sebi i kod kuće je podražavao zvezde toga doba i vežbao je vokalne sposobnosti posle posla. Takođe je bio poznat i po elegantnom oblačenju. Taj zgodni, lepo doterani crnac obuo bi tek uglancane cipele, obukao uzane pantalone i savršeno ispeglanu košulju, pa bi odlazio u džez-klubove i plesao sve do ranog jutra. Pričao je veoma brzo, kao da žuri da što pre istrese reči: „Kasijuse, uspori, jedva razumem šta govoriš“, kazala bi mu mama, verovatno nesvesna da će to što je slušao očevo nezaustavljivo brbljanje mom bratu jednog dana biti vrlo korisno u karijeri. Muhamed i ja smo oduvek mislili da se otac mogao baviti šoubiznisom, ali bi, kako je sam rekao, rasa predstavljala nepremostivu prepreku njegovom uspehu; crnci toga doba jednostavno nisu imali izgleda.

Tata je nažalost takođe važio za pijanicu i zavodnika. Bio je ženskaroš i voleo je da banči, i mama je skoro celog života vodila rat s njegovim navikama. Ponekad bismo zatekli roditelje kako se svađaju; Muhamed je to mrzeo. Sakrio bi se pod krevet ili bi se pokrio ćebetom preko glave. Uzeo bi me u nežan, zaštitnički zagrljaj, obema rukama obuhvatajući svog mlađeg brata. Svejedno, voleli su se, pa makar bili i potpuno različite naravi. Za razliku od naše majke, tata je bio veoma strog; nije bio od onih očeva koji vas zasipaju ljubavlju. Što je najgore, kad se napije, imao je običaj da se posvađa s našom majkom, pa bi se to nekad pretvorilo čak i u fizički sukob. Uglavnom je bio prijatan čovek i trudio se da lepo postupi prema ljudima, ali ti

---

trenuci su ostavili trajan pečat na Muhamedu i meni, i mislim da smo se baš zbog toga obojica trudili da se prema ženama u svom životu bolje ponašamo.

Naši roditelji su ipak imali nešto zajedničko: veru. Bili su zakleti hrišćani i pomno su se pridržavali biblijskog učenja. Sećam se kako je, bez izuzetka, mama u nedelju ujutru oblačila mene i Muhameda za crkvu, pa smo išli da slušamo propovedi prečasnog Vilsona. Iako nas je kod kuće obasipala ljubavlju i nežnošću, majka nije bila sklona otvorenim izlivima osećanja u crkvi i, za razliku od drugih vernika, nije tamo vikala i vrištala. U javnosti je bila mirna i tiha gospođa, ali ne može se reći da smo nas dvojica nasledili takvo držanje.

Kad je Muhamed bio mali, nije mogao mirno da sedi. Imao je, da tako kažem, pundravce – nešto ga je teralo da neprestano bude u pokretu. Pričao je bez prestanka, otvarao usta bez ikakve potrebe. Jeo bi, trpao hranu u usta, i u isto vreme govorio majci: „Hoću još.“ S pet godina se igrao s komšijskom decom tako što bi se popeo na neku platformu kao vođa koji se obraća svetini – a ja sam sve vreme trčkarao za njim, koliko god mi je sopstveno trogodišnje telo to dopuštalo. Po maminim rečima, ona je već tada shvatila da se moj brat neće zadovoljiti tihim životom; sudbina mu je namenila da bude u centru pažnje i da ga drugi uvek slušaju. Bio je glasan, ponosit i samouveren. Počeo sam da ga smatram rođenim vođom, čovekom kog bih sledio gotovo bilo kud.

Srećom po nas – dvojicu nestašnih dečaka – kao vrlo mali nismo imali mnogo prilike da upadamo u nevolje. Nekoliko godina nakon mog rođenja živeli smo u nezgodnom delu grada, južnom Luivilu, ali onda smo se, zajedno s babom i dedom, preselili u zapadni deo, a zatim se 1947. ponovo preselili samo četiri čoška dalje, u Veliku aveniju broj 3302. Ona je sada poznata kao kuća u kojoj je odrastao Muhamed Ali. U početku

nam se život tu činio stvarno opasnim, ali je u zapadnoj četvrti bilo i gorih mesta – u poređenju sa obližnjim susedstvima, Velika avenija se smatrala u neku ruku otmenom. U istočnom delu grada, Smouk Taun je bio baš gadan, ali nijedna crnačka četvrt u Luivilu nije se mogla ni porediti s crnačkim četvrtima u većim gradovima u kojima je u pojedine delove grada bio zabranjen pristup Afroamerikancima i gde je gustina naseljenosti u crnačkim krajevima često bila četiri puta veća od onih u kojima su živeli belci, i gde su mogućnosti za zapošljavanje uglavnom bile vrlo ograničene. Naše susedstvo je bilo pretežno crnačko, ali su tu živeli lekari i pravnici, a čak je bilo i nekoliko belih porodica.

Svejedno, želim da razvejem mit koji nekako opstaje već decenijama – da smo brat i ja odrastali kao deca srednje klase. Iako nismo bili najsiromašniji u kraju – ljudi su živeli i u gorim uslovima – većinu detinjstva u Luivilu smo proveli u stanju nekakvog polusiromaštva. To je istina, i znam da je tako jer smo to proživeli. Nikad nije bilo lako doći do novca. Veoma dugo nismo imali čak ni kola, a kad smo ih konačno nabavili, bila su stara bar deset godina; kada je postalo neophodno da se kupe dobre gume, tata je jedva uštedeo da zameni stare. Naša kuća, bungalov, bila je skromna, s dve spavaće sobe, dnevnom sobom, skućenim trpezarijskim prostorom, kuhinjom i kupatilom. Imali smo malo prednje dvorište i duguljasto zadnje dvorište, koje se protezalo od stražnjeg trema do uličice iza kuće. U njemu je bilo nekoliko visokih stabala, kao i ribnjak u kom su plivale zlatne ribice. Nije to nipošto bilo loše mesto za život, ali svejedno ponekad nismo mogli priuštiti da popravimo nešto u kući, i morali smo da se snalazimo. Nekoliko godina su nam, na primer, krov i zidovi bili u tako lošem stanju da su prokišnjavali. Prednji trem je bio na ivici raspada gotovo od dana kada smo se doselili. Tata jeste probao da ga popravi, ali novac je nekako uvek odlazio na preče potrebe. Čak je i većina moje i Muhamedove odeće, kad smo bili mlađi, kupovana u

dobrotvornim radnjama. Nosili smo polovne košulje i cipele od dolar, pa i jeftinije. Dakle, ne, uopšte ne bih Muhameda nazvao detetom iz srednje klase. Iako nam je otac bio donekle poznati slikar i majka je radila kao čistačica kod nekoliko belih porodica, često smo jedva sastavljali kraj s krajem. Ipak, roditelji su se starali da nikad ne budemo gladni. I premda brat i ja možda nismo dobijali veliki džeparac, nisu nas obasipali poklonima niti smo imali sve što poželimo, uglavnom smo bili sasvim srećni jer smo imali jedan drugog.

Muhamed i ja smo, na primer, imali zajedničku sobu, veličine šest metara s pet – i krevet mu je bio tik do mog. Nekoj deci bi to možda smetalo, ali mi smo se samo još više zblížili. Časkao bi sa mnom do kasno u noć, sve dok ne zaspimo. Pričao bi mi o svojim snovima, kako želi da odraste i postane neko i nešto, i govorio mi je o tome da će jednog dana biti bogat i slavan. Sećam se kako mi je pričao da će kupiti majci i ocu novu, veliku kuću i najskuplji kadilak i da će imati četvrt miliona dolara na računu u banci. Preciznije, rekao je da će tih četvrt miliona – uvek taj isti broj – čuvati za slučaj da se naša porodica nađe u velikoj nuždi, pa da ne moramo da brinemo. Većina je mislila da su ambicije mog brata nedostižne, ali ja sam bio zaista ubeđen da je Muhamed predodređen za nešto više. Oduvek sam znao da će daleko dogurati.

Dok je Muhamed sanjario kako će jednog dana steći bogatstvo, nikad, naravno, nije izgubio sklonost prema humoru; šaljivost po kojoj je postao poznat kao odrastao čovek videla se još u dečaćkim danima. Ponajviše od svega, sav bi se ozario kad god izvede neku šalu ili podvalu – neku od stotinu podmetačina koje je smišljao za svakoga ko bi, po njegovom mišljenju, mogao nasesti, ali uglavnom za mene. Jednog dana mu se učinilo zanimljivo da me natera da zaskičim kao prase, pa je skovao veličanstven plan i doneo dugačak konopac za zavese iz roditeljske sobe. Dok je nehajno ležao na krevetu, počeo je da vuče konopac, a onda mi je skrenuo pažnju: „Ej,

Rudi“, rekao je, „imamo duha u kući!“ Roditelji su me čuli kako vičem i vrištim ne bih li ih probudio i obavestio ih da u kući imamo duha. Tata je dojurio u našu sobu da vidi otkud tolika vriska i piska; naravno, odmah je prozreo podvalu. „Kasijuse Mlađi, prekini da smeštaš svom bratu Rudolfu!“, sećam se da je, još ošamućen od nespavanja, rekao, obraćajući mu se punim imenom u znak neodobravanja – što naravno nije obeshrabilo Muhameda. „Baš sam ti podvalio, Rudi“, ponavljao je, previjajući se od smeha. To mu je praktično bio moto.

Muhamed je silno voleo naš kraj i sve u njemu. Komšije su bile sasvim pristojne, i svi mi smo činili blisko povezanu zajednicu, ali najbolje od svega bilo je što mu je susedstvo pružalo nebrojene mogućnosti za manguparije i nestašluke s grupom sličnih klinaca. Moj brat im je, kao što sam već pomenuo, često bio kolovođa; izbio je na vrh te prirodne hijerarhije, kakva se uvek stvori kada se dovoljan broj dece nađe na istom mestu. Ja sam mu bio stalni pratilac, ali sam puštao njega da vodi glavnu reč, a ja sam se držao u pozadini i igrao se ispred kuće ili kod jednog restorancića iza ćoška. Postojao je još jedan ulični ugao, malo dalje od budnih roditeljskih očiju; tamo smo igrali razne igre i bacali kocke.

Naravno igrali smo se svim igračkama koje su nam roditelji mogli priuštiti, ali, kao što deca to vrlo često rade, pravili smo ih i sami. Pretvarali smo metle u konje tako što bismo im na vrh zavezali kanap, pa ih opkoračili, a onda bismo urlali iz sveg glasa dok potpuno bezbrižno trčimo uz i niz ulicu. I, naravno, kao i svi tadašnji dečaci, i mi smo se s drugovima igrali kauboja i Indijanaca. Muhamed bi kao i obično preuzeo vođstvo i uporno bi zahtevao da bude kaubojski; uvek je mene terao da budem Indijanac. U to doba kaubojske su u vesternima predstavljali kao dobre, a Indijanci su bili nevaljalci. Moj brat je uvek želeo da bude dobar momak jer dobri momci pobeđuju.

To su samo dečje igre, ali od najranijih dana brat i ja smo bili vrlo takmičarski nastrojani. Bili smo bliski po godinama, pa smo se nadmetali u gotovo svemu. Muhamed je nastojao da pobjedi u svakoj igri, u svakom takmičenju na kom bi učestvo-
vao – nebitno da li je posredi trka, skakanje u vis, klikeri, piljci ili žmurke. Prosto nije dolazilo u obzir da izgubi. Profesionalno rvanje je pedesetih bilo popularno, i naši roditelji su ga pre-
dano pratili na televiziji – bar kad nekako ubede televizor da proradi. Moj brat je naravno podražavao rvače s televizije, i ja sam tu uglavnom izvlačio deblji kraj. Ponekad bi naše gušanje u dnevnoj sobi postalo suviše žestoko, ali nije borba uvek bila nejednaka. Dok smo odrastali, ja sam bio nešto krupniji, a on mnogo mršaviji i poprilično štrkljast. Moj brat se zapravo nije naročito zanimao za sport sve dok nije počeo da se bavi bok-
som – fizički gledano, bilo je i razvijenije dece od njega, iako on jeste bio brz i pun takmičarskog duha

Što se sportova tiče, nikad nije naročito voleo košarku ili bejzbol, koje su skoro svi drugi dečaci našeg uzrasta većito želeli da igraju. Prekoputa kuće našeg druga Adrijana nalazio se ve-
liki, prazan plac, gde smo se skupljali, i premda Muhamed nije preterano voleo grupne sportove, ponekad je učestvovala, prosto iz zabave. Nikad nije bio preterani ljubitelj američkog fudbala zato što mu se – kakva ironija – taj sport činio isuviše grub. Bes-
kontaktni fudbal mu nije smetalo da igra: odlično je trčao i bio je lukav, izvijao se i izbegavao naše pokušaje da ga oborimo, baš kao što će se jednog dana vešto izmicati pred udarcima najboljih boraca svoje generacije. I čak i tada je voleo da se hvali – uzbu-
đenje i izazov naprosto bi probudili nešto u njemu, i on bi u trku viknuo: „Prebrz sam za vas! Nema šanse da me stignete! Gledajte ovaj tačdaun!“ Zahvaljujući svom čudesnom atletskom daru, pre nego bilo kakvoj ljubavi prema sportu, ispunio bi upravo to što je samopouzdanost izjavio – ili bi bar najčešće uspeo u tome.

Srećom, uglavnom smo Muhamed i ja bili u istom timu, baš kao i inače u životu, a ti letnji dani detinjstva bili su nam

veoma dragi i predstavljali su nešto posebno za nas. Bili smo samo nevina deca obdarena neiscrpnom energijom. Muhamed je uvek bio veseo i živahan, i ma šta radio, trudio se da unese u to bar malo poleta. Ja sam, s druge strane, sve shvatao previše ozbiljno – bar ako pitate mog brata. Iako sam uglavnom bio pomiren sa ulogom koja mi je pripala – na kraju krajeva, bio sam osamnaest meseci mlađi – ponekad bi u meni preovladali osujećenost i ljutnja. Čak i tada bi sukob retko kada postao fizički. Za to su se starali mamino tiho neodobravanje i tatin praktičniji pristup kažnjavanju. U većini slučajeva, bratsko suparništvo je u stvari bilo korisno za mene. Muhamed je želeo da ga okolina voli i ceni. Od samog početka je bio takav. Uvek se trudio da ostavi utisak i da se istakne. Ipak, na jednom polju sam, dok smo odrastali, bio bolji od brata, i, kako to već biva, njega je baš to najviše ljutilo.

Prosto rečeno: uvek mi je bilo lako da pričam s devojkama. Ljudi se često iznenade kad ovo čuju, ali kao mali, ja sam bio veći ženskaroš od brata. I svakako sam pre njega počeo da se zabavljam s devojkama. Devojčice iz kraja i iz škole poznavale su nas obojicu, i Muhamed je uvek očijukao s njima, ali falilo mu je samopouzdanja da im priđe; kad bi trebalo da ih pozove na sastanak, potpuno bi se skamenio od straha. Ma koliko se trudio da sakrije stidljivost, uvek je upadala u oči. I, ma koliko odvažan on inače bio, i ma koliko se ljupko smešio, u najboljem slučaju se mogao nadati da će mu neka devojka uzvratiti osmehom – barem dok smo odrastali; za njega, to je bilo nešto najbliže flertu. Ovo će zvučati gotovo neverovatno, ali neke devojke su zapravo mislile da je moj brat, kako se tada govorilo, „šonja“ – po rečima onih nekoliko s kojima sam pričao o tome. Mislile su da je tako jer nije igrao američki fudbal i košarku: sportove prikladne za „prave“ muškarce. Nedostatak lepote svakako nije predstavljao problem; sve to je pre imalo veze s njegovom ličnošću, koja je umela da štucne i zakaže, iako se on stalno junačio. Muhamedovi pokušaji da ovo ispravi samo

su sve još više pogoršavali. Trčao bi pored školskog autobusa, izvikujući imena devojčica i dečaka, i devojčice bi uglavnom utonule u sedišta, kao da ih je sramota u njegovo ime.

Muhamed, naravno, nije mogao da podnese što sam ja zanimljiv devojkama; u to doba je možda samo to moglo stvoriti nekakav raskol među nama. Dok smo se vraćali kući iz škole, na primer, ja bih obično ranije sišao iz autobusa da otpratim devojkicu kući i ostanem malo kod nje. Ista scena se ponovila više puta: nas dvoje bismo se družili, a onda bi se začulo kucanje na vratima, i kada otvorim, tamo bih zatekao brata s krajnje nedužnim izrazom na licu. „Ej, Rudi, mama je rekla da dođeš kući, nešto si nadrljao“ – to je bila uobičajena rečenica. „Poslala me je po tebe i rekla je da se vratiš kući iz ovih stopa!“ U strahu bih se izvinio devojci i otrčao kući – oko četiri čoška dalje – dok su mi se po glavi kovitlale misli o tome zašto li sam nadrljao. „Mama, šta je bilo?“, pitao sam odmah čim uđem na vrata, ali dočekao bi me zbunjen pogled i ispostavilo bi se da mama, pometena mojim iznenadnim dolaskom, nema ni najblažeg pojma o čemu govorim.

Nasedao sam na ovo nekoliko puta, a moj brat je izvodio istu predstavu kad god bi ga uhvatili pundravci. U više navrata sam ga optužio da je ljubomoran. Nekoliko puta smo štošta sasuli jedan drugom u lice. Jedino tada sam se, u detinjstvu, zaista ljutio na brata. U ovoj igri nije mogao da me pobedi i sigurno ga je peklo što ga mlađi brat nadmašuje na jednom od retkih polja koja on još nije sasvim razumeo. A ipak, ma koliko besne bile naše reči, ni jedan jedini put tokom celog detinjstva nismo se pobili. Nijedna devojka nije mogla da nam pokvari odnos.

Jurili mi devojke, igrali fudbal ili sami smišljali igre, naši roditelji su imali jedno zlatno pravilo, koje se strogo sprovodilo: morali smo se vratiti kući pre mraka. To je bilo dosta uobičajeno. U

to doba nije bilo nimalo čudno da deca odu iz kuće rano ujutru, ceo dan skitaju po ulici i vrata se tek u sumrak, a tokom dana izvode svakakve nestašluke. Većina naših suseda nije mogla da priušti ručni sat, ali tatino rešenje je bilo prosto: „Nemojte mi pričati da ne znate koliko je sati. Bolje bi vam bilo da se vratite kući pre nego što se popale ulične svetiljke – inače ste nagrabusili.“ I tako se svake večeri ponavljao poznati prizor. Čim bi počelo da se smrkava palile su se ulične svetiljke, a mi bismo se trkali s njima celim putem do kuće. Nismo uvek uspevali da ih prestignemo.

Ako zakasnimo, dobijali smo starinsko šaketanje po turu. Najčešće je kaznena odaja bilo kupatilo. Muhamed bi uvek pošao prvi i ostavio me ispred da čekam da me tata pozove kad završi s njim. Muhamed se nikad nije slagao s tatinim grubim kaznama za kašnjenje i druge prestupe, ali naš otac je imao sopstvene pojmove o tome kako treba da se ponašamo, i, kako bi se reklo, vrlo vatreno se trudio da nas dovede u red; umeo je da podvikne, i na lice bi mu se urezao neumoljiv izraz koji nam je jasno stavljaao do znanja šta nam se sprema. Vrlo često bi nas već to smirilo, ali tad bi bilo kasno. Pravila su bila stroga, i tata se starao da ih se pridržavamo. Možda je zbog ovoga, i još ponečeg, Muhamedov odnos sa ocem donekle zahladneo još pre kraja njegovih tinejdžerskih godina. Kad ovo kažem, ne mislim da su se gadno posvađali, ali je ona posebna veza kakva ponekad postoji između oca i sina izgubljena još pre nego što je imala priliku da se stvarno razvije.

Uprkos pisanjima pojedinih biografa, međutim, nikako se ne slažem da je u našem detinjstvu u Luivilu bio prisutan elemenat takozvanog fizičkog zlostavljanja. Kao prvo, tata se nikad nije svesno trudio da nam nanese bespotreban bol. Muhamed i ja uglavnom nismo ni obraćali pažnju na njegove kazne, nego smo većito kršili pravila bez mnogo razmišljanja o posledicama. Naravno, tata nas jeste fizički kažnjavao s vremena na vreme, ali četrdesetih i pedesetih godina dvadesetog

veka takvi postupci su se smatrali neophodnim. U crnačkim porodicama svakako nije bilo ništa neobično isprašiti decu, naročito što je neposlušnost mogla imati vrlo ozbiljne posledice. Kada je kasnije o tome razmišljao, Muhamed je shvatio da je tata imao ispravne namere i da je sve ono bilo za naše dobro. *Jeste* bilo opasno do kasno ostati napolju, naročito u našem kraju, i naš otac svakako nije želeo da mu decu snađu užasi koji su se iz noći u noć dešavali u gradu. Već tad, droga je bila prisutna kao problem, a bile su tu i pljačke, tuče i surovo bodenje noževima; kao otac dvojice crnih dečaka, tata je imao i mnogo drugih razloga za brigu.

Pri svemu tome, pedesetih godina su se, u pojedinim delovima Amerike, predrasude potpuno otimale kontroli. Posvuda na jugu, raznorazne rasističke grupe su izazivale nemire i nasilje, a u Luivilu nam se jug nikada nije činio daleko. Još kao dečacima, Muhamedu i meni je vrlo brzo postalo jasno da smo drugačiji zato što smo crni. U našem gradu crnci su se trudili da se drže svojih četvrti i živeli su u nekoj vrsti poluizolacije – u sopstvenom susedstvu nismo nailazili na mnogo problema, ali na drugim mestima su nam stalno natrljavali rasu na nos. Vladala je velika zategnutost i nevolje nikad nisu bile daleko.

Jedna priča može poslužiti kao naročito dobar primer opšteprihvataene diskriminacije u vreme našeg detinjstva. Kad je Muhamed imao osam godina, mama ga je povela u centar, a kad ga je dovela kući, niz obraze su mu lile suze. Kako se ispostavilo, ožedneo je, pa je stajao ispred prodavnice i kukao da dobije vode – samo, u toj prodavnici nisu usluživali crnce. Mama ga je svejedno uvela unutra i zamolila prodavačicu za čašu vode, ali žena se, po maminoj kasnijoj priči, očigledno plašila. Rekla je mami da će izgubiti posao ako usluži „crnje“. Jedno dete se uzrujalo, guta suze, i samo želi da utoli žeđ, a majka ne može čak ni da mu kupi vodu u radnji u njegovom sopstvenom gradu. Na kraju je sve dostiglo prelomnu tačku kada je obezbeđenje prodavnice prišlo njoj i Muhamedu i zatražilo